

ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ ДО ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розглянуто актуально-перспективну проблему адаптації українських студентів до полікультурних умов навчання в європейському освітньому просторі. Викладено теоретичні позиції щодо створення педагогічних умов такої адаптації в рамках існуючих педагогічних процесів. Презентовано висновки пілотажного педагогічного експерименту з відповідної підготовки студентів спеціальності “Педагогіка вищої школи”.

Ключові слова: полікультурність, освітнє середовище, професійна підготовка, формування, компетентність, студент.

Українське студентство на початку ХХІ ст. опинилося перед численними новаціями, детермінованими входженням до європейського освітнього середовища. Проведення масштабного педагогічного експерименту з організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації за стандартами “Болонської угоди” висвітлює низку цікавих тенденцій. З одного боку, з’явилися прибічники довгоочікуваної європейської вищої освіти, в якій присутні найкращі вищі планети, з іншого – з’явилися ті, хто ставить під сумнів доцільність такого кроку для більшості молодих українців та наполягає на існуванні великих труднощів в аспекті адаптації суб’єктів української освітньої культури до полікультурності європейців.

Так чи інакше, найбільш очікуваний момент в історії українського студентства, а саме спроба навчатися за кордоном, стала реальністю для масового вживання, а не виключно справою еліт. Із цих причин виникла низка проблем, розв’язання яких має актуально-перспективний характер для теорії та історії професійної освіти. Однією з таких проблем, згідно пілотажними та окремими фундаментальними дослідженнями, є неготовність наших студентів прийняти все багатство полікультурних форм, яке існує в Євросоюзі.

Метою статті є висвітлення педагогічних механізмів адаптації український студентів до полікультурності європейського середовища.

Перші враження від перебування та навчання у вишах Євросоюзу дають змогу зробити більшості студентів такі висновки: упредметнення власних потенцій в об’єктивно заможній капіталістичній атмосфері та в умовах масштабної поліетнічності, поліконфесійності й, зрештою полікультурності потребує від будь-якого студента, що туди потрапив, вирішення низки навчальних та особистих проблем. Серед найбільших труднощів при розв’язанні таких проблем студенти називають “довивчення” на достатньому рівні професійної та побутової мови; хоча б мінімальне ознайомлення, обізнаність і самовизначення у цінностях та культурі, поки що “загадкової” європейської форми життя, а саме:

- знання про проблеми та перспективи України на шляху до ЄС;
- володіння європейськими стандартами вищої освіти;
- обізнаність у питаннях історії виникнення Євросоюзу, НАТО тощо.

Серед цілого кола питань є й такі, без відповідей на які жоден студент, майбутній фахівець, не зможе бути конкурентноспроможним у новому освітньому полі: чим я буду цікавим у тій чи іншій країні? яка із цінностей української ментальності може бути найбільш привабливою для європейців?

У цьому сенсі в українському науково-освітньому просторі не зовсім переконливо представлено причини категоричної відмови від так званого “інтернаціонального виховання” студентів, завдяки якому десятки років СРСР пишалася дружбою та конструктивною взаємодією між народами своїх республік, імпліцитно формуючи в навчально-виховному процесі терпимість до культурних інваріацій.

Нині цей процес перебуває в стадії стагнації, незважаючи на те, що посилення можливостей гармонійної інтеграції українських студентів у європейську освітню індустрію вважається чи не головною умовою реформування національної професійної освіти.

Наші пілотажні дослідження дають змогу зробити попередні висновки про те, що складною методологічною проблемою формування полікультурної толерантності постає визначення критерію розумної міри в особистісному саморозкритті, самовираженні, самоствердженні, доцільності безумовного прийняття сукупності цінностей “європейської людини”, довіри їй, емпатичне сприйняття тощо, адже саме такі вихідні позиції задекларовано К. Роджерсом [3] як потужні механізми духовного зростання, розвитку та адаптації людини в будь-якому середовищі.

У найбільш широкому розумінні процес адаптації студентів європейських вишів у цілому та до їх полікультурного утвердження зокрема слід розуміти як пристосування внутрішнього світу людини до модифікованої об’єктивної дійсності та розвиток на цій основі нових умінь і навичок, що контролюють та корегують втілення власної етнічної й ментальної природи.

Звичайно, що цей процес триває досить довго: від звикання з новим буттям, особливими відносинами до зміни власної психологічної конструкції, що буде зафіксовано в характері вирішення завдань, у прояві нових особистісних характеристик.

Результатом такої адаптації мають бути інтеграція студентів у навчально-професійне співтовариство, піднесений емоційний стан, наявність соціально корисних властивостей та розширення конструктивних зв’язків і відносин.

У цій проблематиці є низка психологічних труднощів, які впливають з особливостей людської природи.

Справа в тому, що людська національна та етнічна деструктивність як реальна частина потенціалу людини без наявності почуття міри, що дасть змогу “відфільтрувати” некоректне, нонтолерантне в собі, неминуче вирветься зсередини, адже надійного фільтра цього феномену поки що не знайдено. Саме в просторі вирішення цих та багатьох інших питань поля-

гають, на нашу думку, проблеми адаптації студентів до демократичних цінностей Європи, однією з яких є існування полікультурності.

На нашу думку, український варіант відповіді може ґрунтуватися на особливій внутрішній інстанції, яку в слов'янських народів прийнято називати “совість”.

Саме вона в складних ситуаціях, які містить педагогічна взаємодія, є тим інструментом, за допомогою якого експлікується правильний вибір варіантів вирішення професійних завдань. Залежно від характеристик цих “інструментів” відбувається виконання будь-яких рішень студента вищої школи.

Звичайно, і європейське, і наше суспільство було б задоволене більш надійними способами та гарантіями імунітету на авторитарність, національні види агресії й конформізм, але для вирішення цієї проблеми, на нашу думку, слід ще багато зробити для розвитку нової системи цінностей у самому суспільстві.

Урахування особливостей менталітету кожної нації під час створення педагогічних процесів у вищих навчальних закладах може стати універсальним адаптогенним фактором, що дасть змогу ефективно реалізувати нашим студентам великі потенційні можливості української етнічної та класичної педагогіки в новому суспільстві.

Вивченню цього питання останнім часом присвячено наукові праці таких авторів, як: О. Гуренко, К. Кашевська, А. Климович, Т. Кушнір, С. Луценко, З. Пакула, А. Страус-Павловська, Е. Толвінська-Круліковська, А. Шчепан-Войнарська та ін. Науковці розглядають підготовку спеціалістів у тісному взаємозв'язку з їх особистісно-етнічною та професійною самоідентифікацією.

Критичний аналіз уже відомих шляхів розв'язання проблеми показує, що існуючі теоретичні та методичні уявлення про цей феномен є здебільшого частковими, концептуально не скоординованими, нерідко суперечливими.

Ми вважаємо, що особливості підготовки студентів до полікультурної адаптації у вишах Євросоюзу ще не знайшли вичерпного висвітлення в науковій літературі, тому обрані для вивчення як ще не вирішена теоретична та емпірична проблема.

Зазвичай подібні проблеми у вищій школі прийнято вирішувати перевіреним способом – уведенням спеціального курсу в навчальну програму або включенням деяких елементів проблеми до змісту спецдисциплін та педагогічної практики. Не є винятком і наші уявлення про таку підготовку, але із самого початку вона мала деяку своєрідність.

По-перше, її основою стало намагання подолати головну міжкультурну ваду. Такою серйозною вагою стала, на наш погляд, монокультурна замкненість. Вона певною мірою впливає з прагнення сучасних науковців якомога глибше дослідити історію й культуру свого народу. Звичайно, це заслуговує на всебічну підтримку, але надання українським (чи будь-яким

іншим) народнопедагогічним поглядам статусу універсальних, загальнолюдських категорій є явною дискримінацією інших поглядів.

По-друге, наше бачення розв'язання проблеми підготовки студентів до подальшого навчання в умовах полікультурного середовища впливало з теоретичного уявлення про її сутність і зміст та розглядалося як створення соціальних, педагогічних і психологічних умов для реалізації майбутніми студентами Євросоюзу тих потенційних етнічних задатків і можливостей, які мають позанаціональний і загальнолюдський характер. Особливістю нашої концепції підготовки є те, що вона відбувалася під час виконання професійних обов'язків та одночасного навчання в магістратурі за спеціальністю "Педагогіка вищої школи".

Концепція підготовки визначала підходи до розуміння особливостей навчання в умовах полікультурного середовища як до цілеспрямованого пробудження позанаціональних гуманістичних цінностей студента, які є найпотужнішим "рушієм" його професійного самовизначення й самореалізації.

Останній феномен базується на розумінні навчання в умовах полікультурного середовища як визначення й утвердження студентом власної позиції, що ґрунтується на безумовному прийнятті унікальності кожної людини, незалежно від етнічної належності, як найвищої цінності з огляду на те, що й сам студент повинен бути такою цінністю для всіх суб'єктів педагогічного процесу. Ці ідеї ми втілюємо в процесі внутрівузівської підготовки й певного подальшого супроводу в навчальній оболонці Moodle, яка за всіма ознаками підпадає під визначення "інноваційна діяльність".

Як стихійні, так і організовані попередні спроби актуалізувати на наукових засадах інтернаціональний та етнічний потенціал кожного студента за рахунок адміністративного ресурсу довели неспроможність такого підходу. Тому наша концепція базується на ідеї про те, що подібна інноватика повинна підкріплюватися не тільки якомога сильнішою зовнішньою мотивацією та стимулами до змін у своїй навчальній роботі, а й реальними результатами для студента, навчальна діяльність якого детермінується потребами в щасті, шлях до якого лежить через самореалізацію в обраній професії.

Отже, породжений фундаментальною потребою студента процес об'єктивації його сутнісних екзистенційних сил, який відбувається завдяки власній внутрішній і зовнішній діяльності, є тим фоном, на якому повинна розгортатися цілісна картина підготовки студентів до навчання в умовах полікультурного середовища.

Слід зазначити, що ефекти цієї підготовки багато в чому залежать від "стартового" стану підготовленості всіх суб'єктів педагогічного процесу: рівня педагогічної майстерності викладачів, якості їхнього власного "етнічного" потенціалу, рівня особистісної та професійної самореалізації в професії тощо. Низький ступінь прояву одного із цих факторів нівелює ефекти іншого. В освітній сфері України пошук алгоритмів такої підготовки стримує відсутність цілісної концепції формування полікультурної компетент-

ності студентів педагогічних університетів в умовах поліетнічного середовища та існуючі в державі суперечності між:

- глобальною потребою руху до європейського співтовариства в усіх сферах життєдіяльності та локальним лобюванням пріоритетів суто економічного розвитку над духовним (не факт, що наша освіта гірша);

- сучасним загальноновизнаним поглядом на ефекти демократичної освіти та авторитарною традицією виконання професійно-педагогічних обов'язків в українській вищій школі (корумпованість, пріоритет мотивації запобігання невдачам);

- довготривалим становленням педагога-майстра та швидким нівелюванням його соціально-економічного статусу з боку держави (заробітна платня порівняно із середньоєвропейською менша в декілька разів);

- ідеями гуманізму про рівність умов існування, справедливість і братерство в демократичному суспільстві та низькою соціально-економічною конкурентоспроможністю педагога;

- бурхливим розвитком вимог до рівня педагогічних знань і неспроможністю досягти справедливості щодо оцінки якості реалізації ним своїх потенцій тощо.

Серед методичних інструментів подолання зазначених проблем та труднощів нами використано добре відомі та пошановані в європейському освітньому просторі форми, засоби та методики формування полікультурної компетентності.

Автор цієї статті особисто брав участь як студент у європейському проекті під назвою “Міжкультурна освіта”, в рамках якого опановано такі педагогічні інструменти:

- пошук знань про інших;
- пошук спільного коріння;
- пошук зв'язків;
- робота зі стереотипами;
- розуміння та повага до відмінностей;
- вирішення проблем;
- побудова співробітництва;
- пошук сценарію майбутнього [4].

Кожен з названих методів навчання концептуально розкрито в праці відомого Європейського педагога М. Селятицького [4]. Їх використання в ході викладання авторських спецкурсів, які власне й стали головним “цементуючим” засобом підготовки, поряд із набуттям знань стосовно педагогічних ідей і поглядів різних народів, що мешкають в Україні та Європі, передбачалося також знайомство студентів зі специфічною педагогічною практикою.

Так, у процесі використання методів пошуку знань про інших ставилася на обговорення проблематика інших національностей, етносів, релігійних конфесій. Під час обговорення студенти отримували нові ціннісні установки та розуміння, які в перспективі подальшого навчання в умовах

Євросоюзу через безпосередні контакти з іншими культурами стали б особистими перевагами студента.

Методики роботи зі стереотипами передбачали усвідомлення нейтралізацію та руйнування деструктивних ціннісних установок. У цьому допомогали спільні дослідження суспільної думки, проведення опитування фокус-груп та інші “польові” дослідження.

На нашу думку, розроблена та адаптована сукупність методик виявилася ефективною й у плані розвитку в майбутніх студентів Євросоюзу самоідентифікації, мотивації до професійного самовдосконалення, роботи з інтеркультурного виховання та самоідентифікації інших. Про це свідчать результати подальшої безперервної педагогічної практики.

Єдиним, але суттєвим стримувальним фактором у процесі підготовки залишається відсутність, перш за все, фінансової можливості отримати педагогічну практику в закладах освіти інших країн.

Таким чином, імплементація ідей та методичних інструментів європейських колег [1; 2; 4] у викладанні авторських спецкурсів, побудованих на крос-культурній основі для студентів спеціальності “Педагогіка вищої школи”, забезпечило, на нашу думку, органічну єдність теоретичного навчання з практичною підготовкою майбутніх студентів, а можливо, і викладачів європейських університетів до виконання діагностико-прогностичних, освітньо-виховних, конструктивно-організаційних завдань; сприяло залученню студентів до науково-дослідної роботи в галузі вищої освіти; стимулювало розвиток у них інтеркультурного мислення, професійного інтересу до педагогічних традицій різних народів, толерантного ставлення до етнокультурного розмаїття сучасного суспільства.

Саме в цьому розмаїтті люди однієї нації стають цікавими для інших. Факт залишається фактом, адже німець є цікавим французові доти, поки він німець. Підкреслюючи таку відмінність, розвинені нації змогли усвідомити, що не слід порівнювати одне в одного в площині “добре-погано”. Самодостатність та успішність обох націй (у наведеному прикладі) ні в кого не викликає сумнівів. Більш привабливою системою координат виглядає категорія “перспективно – неперспективно”. Що корисного можна взяти для свого життя з досвіду та звичаїв іншого народу? Яким стане життя в разі застосування іноземних педагогічних технологій на нашій ниві? Ось питання, що повинні бентежити розум майбутніх студентів Євросоюзу.

Висновки. Розкриття “полікультурного” потенціалу студента залежить переважно від нього самого, від активності його життєвої позиції, від тих цілей, які він ставить перед собою. Це не тільки наслідки особливого таланту й здібностей. Усі можливі успіхи в майбутній навчальній і професійній діяльності залежать від уміння студента упредметнити позанаціональні цілі виховання, навчання та розвитку у своїй професійній діяльності.

Прагнення студента до гармонії з власними екзистенційно-етнічними цінностями та внутрішніми переконаннями починається з розуміння власної думки як причини умов її виникнення. Змінивши якість свого мислення, ми змінюємо і якість життя, тобто зміни в зовнішньому досвіді

пов'язані зі змінами внутрішніми. Контроль над власною думкою гіпотетично безмежний.

Об'єктивації підлягають тільки ті незадіяні потенційні сутнісні набуті сили, в які ми віримо, які стали нашим світоглядом, адже наші переконання й установки безсвідомо здійснюють сепарацію конструктивного та деструктивного в ставленні до інших людей, професії, культури, інформації.

Моделюванням життєвих та професійних перспектив особистості студента можна створити на основі його послідовного, поетапного, керованого сходження на уявлювану вершину як своєї екзистенційної місії, так і через актуалізацію значущих реальних ситуацій (навчання та робота в престижних навчальних закладах Європи). Результатом такого етапу має бути усвідомлення того, що його чекає на шляху до мети, що потрібно робити зараз, щоб досягти успіху. Робота ця буде продовжуватися, але на рівні "дій і вчинків", коли студент чітко уявляє собі, від чого йому потрібно відмовитися на шляху до мети, яких нових якостей слід набуті, що рефлексується в діях і вчинках.

5. Процес самореалізації етнічних потенцій та врахування полікультурних особливостей учасників педагогічного процесу в навчальній та професійній діяльності починається там, де є орієнтація на іншу людину, життя, думки, почуття та етнічні характеристики якої є такою самою цінністю, як свої власні. Це, безумовно, розширить коло духовних зв'язків у процесі входження в нові соціальні ситуації.

Список використаної літератури

1. Гуренко О. Формування етнокультурної компетентності студентів педагогічного університету в умовах поліетнічного середовища : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О.І. Гуренко ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2005.

2. Кашевська К. Шкільна програма виховної роботи, Центральний осередок вдосконалення вчителів / К. Кашевська, Е. Толвінська-Круліковська. – Варшава, 2006. – 176 с.

3. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию: Становление человека : пер. с англ. / К.Р. Роджерс ; под общ. ред. и предисл. Е.И. Исепиной. – М. : Прогресс : Универс, 1994. – 480 с.

4. Селятицький М. Європейський вимір навчання. Освітній пакет / М. Селятицький // Україна в Європі. Центральний осередок удосконалення вчителів. – Варшава, 2006. – С. 29–35.

Сущенко А.В. Проблема адаптации украинских студентов к поликультурной европейской образовательной среде

В статье рассматривается актуально-перспективная проблема адаптации украинских студентов к поликультурным условиям обучения в европейском образовательном пространстве. Изложены теоретические позиции относительно создания педагогических условий такой адаптации в рамках существующих педагогических процессов. Представлены выводы пилотажного педагогического эксперимента соответствующей подготовки студентов специальности "Педагогика высшей школы".

Ключевые слова: поликультурность, образовательная среда, профессиональная подготовка, формирование, компетентность, студент.

Sushchenko A. The problem of adaptation of ukrainian students to european multicultural educational environment

The article considers an important problem-promising adaptation of Ukrainian students to multicultural learning environment in the European educational space. The author presents the theoretical positions to create the pedagogical conditions such adaptation within existing educational processes. Presented findings flight pedagogical experiment with appropriate training students in “Pedagogy of high school”.

Key words: multiculturalism, educational environment, professional training, formation, competence, student.